

INTELLEKTUAL MULK SOHASIGA OID IJTIMOY MUNOSABATLARNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH

Mutallibxonova Baxtiniso

Toshkent davlat transport universiteti, Iqtisodiyot fakulteti,

“Xalqaro transport huquqi” yo‘nalishi 4-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14330064>

Annotatsiya. *Intellectual mulk sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish chora-tadbirlari, intellektual mulk obyektlarini himoya qilish faoliyati bilan shug'ullanuvchi chet el tashkilotlari bilan hamkorlik, jamoaviy boshqaruv faoliyati, erishilgan natijalar.*

Kalit so'zlar: Davlat nazorati, jamoaviy boshqaruv, kontrafakt mahsulot, Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (BIMT), shartnoma, litsenziya.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Аннотация. *Исследование посвящено анализу мер, направленных на регулирование социальных отношений в сфере интеллектуальной собственности, а также сотрудничеству с зарубежными организациями, занимающимися защитой объектов интеллектуальной собственности. Особое внимание уделяется роли коллективного управления правами и достигнутым результатам в данной области.*

Ключевые слова: государственное регулирование, коллективное управление, контрафактная продукция, Всемирная организация интеллектуальной собственности (ВОИС), договор, лицензия.

STATE REGULATION OF SOCIAL RELATIONS IN THE FIELD OF INTELLECTUAL PROPERTY

Abstract. *This research paper provides a comprehensive analysis of legal and economic aspects of regulating relations in the field of intellectual property. The study examines mechanisms of state regulation, international cooperation, including with the World Intellectual Property Organization (WIPO), and the role of collective management in ensuring effective protection of intellectual property objects. Particular attention is paid to the problems of combating counterfeit goods and piracy. Based on the analysis conducted, the author draws conclusions about the state and prospects for the development of the intellectual property protection system in modern conditions.*

Keywords: intellectual property, legal regulation, state regulation, international cooperation, WIPO, collective management, counterfeiting, piracy.

1.Dolzarbli. Intellektual mulk - ijodiy aqliy faoliyat mahsuli. Ixtirochilik va mualliflik obyekti huquqi majmuiga kiruvchi, fan, adabiyot, san'at va ishlab chiqarish sohasida ijodiy faoliyatning boshqa turlari, adabiy, badiiy, ilmiy asarlar, ijrochi aktyorlik san'ati, jumladan ovoz yozish, radio, televideniye asarlari, kashfiyotlar, ixtirolar, ratsionalizatorlik takliflari, sanoat namunalari, kompyuterlar uchun dasturlar, ma'lumotlar bazasi, nou-xauning ekspert tizimlari, tovar belgilari, firma atamaları va boshqa aqliy mulk obyektlariga kiradi. Hozirgi davrda intellektual mulkni muhofaza qilish muhim vazifa hisoblanadi. Shuningdek, Intellektual mulk huquqini himoya qilish bu — Mualliflarning qonunchilikda belgilangan huquq va manfaatlarini muhofaza qilish, ularning huquqiy savodxonligini oshirish kabi masalalar dolzarb hisoblanadi.

2.Metodlar. Ushbu maqola qiyosiy-huquqiy tahlil, qiyosiy-mantiqiy tahlil, ketma-ketlik, tarixiy, xolislik metodlari asosida yoritilgan bo'lib, unda O'zbekistonda jamiyatning dolzarb muammolaridan biri bo'lmish mualliflarning huquq va manfaatlari buzilishi va ularning haq olishi masalalari bo'yicha taklif va xulosalar berilgan.

3.Tadqiqot natijalari: Bosh Qomusimizda belgilanganidek, "O'zbekiston — boshqaruvning respublika shakliga ega bo'lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat"¹dir. Ijtimoiy va huquqiy davlatda fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, xususan mualliflarning huquq va manfaatlarini muhofaza qilish masalalari alohida o'rin tutadi. Shuningdek, Konstitutsiyamizda "Har kimga ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi kafolatlanadi. Davlat jamiyatning madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga g'amxo'rlik qiladi" deb belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi 2022 - 2026 yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi Farmonning 97-maqsadida jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish va Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi bilan integratsiya jarayonlarini chuqurlashtirish hamda intellektual mulk himoyasi soahalarida milliy qonunchilikni Jahon savdo tashkiloti bitimlarining talablariga muvofiqlashtirish bo'yicha tegishli takliflar ishlab chiqish belgilangan edi.

2011-yil 28-yanvar kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Intellektual mulk sohasini rivojlantirish mamlakatimizning jahon integratsiyasidagi asosiy omil ekanligidan kelib chiqib, Intellektual mulk obyektlarini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish, shuningdek, 2017 - 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasi"da belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida "Intellektual mulk

¹ <https://lex.uz/docs/-6445145>

obyektlarini muhofaza qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorini imzoladi. Ushbu Qarorga ko'ra, 2011-yil 1-apreldan boshlab:

-intelektual mulk sohasidagi xalqaro shartnomalar normalaridan kelib chiqib, tovar belgisi va xizmat ko'rsatish belgisining faqat tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxs nomiga ro'yxatdan o'tkazilishiga nisbatan qonunchilikdagi mavjud cheklovlar bekor qilindi;

-intelektual mulk obyektlarini davlat ro'yxatiga olish muddatlarini keskin qisqartirish imkoniyatlarini yaratuvchi tezkor ekspertiza tartibi joriy etilgan. Bunda, intellektual mulk obyektni muhofazaga olish uchun topshiriladigan talabnoma bo'yicha dastlabki qidiruv toomonlarning kelishuviga muvofiq amalga oshirilishi nazarda tutilgan.

Shuningdek, 2022-yil 26-aprel kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Intellektual mulk sohasini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori qabul qilindi.

Jahon tajribasidan ma'lumki, intellektual mulkka nisbatan davlat siyosatining qandayligi shu sohaning rivojlanish omillaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, mualliflik huquqidagi jamoaviy boshqaruvda ham. Mulkiy huquqlarni jamoaviy boshqarish sohasida 2013-yildan beri Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (BIMT) shaffoflik, hisobdorlik va samarali boshqaruv tamoyillarini qo'llab-quvvatlab kelmoqda. Ayni paytda ham BIMT ushbu tamoyillarga asoslangan tashabbuslar hamda mamlakatlarga huquqlarini jamoaviy boshqarish ekotizimini yaratishda yaqindan yordam berish ustida ishlamoqda.

Xususan, BIMT bilan hamkorlikda mamlakatimizda "2022 - 2026-yillarda O'zbekiston Respublikasida intellektual mulk sohasini rivojlantirish Strategiyasi" ishlab chiqildi. Prezidentimizning 2022-yil 26-apreldagi "Intellektual mulk sohasini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-221-son qarori bilan ushbu Strategiya tasdiqlandi. Strategiyadagi intellektual mulk sohasida davlat boshqaruvini takomillashtirish yo'nalishida intellektual mulk obyektlarini ishonchli himoya qilish maqsadida soha bo'yicha davlat organlari va tashkilotlari o'rtasidagi idoralararo hamkorlikni yanada takomillashtirish, intellektual mulk sohasidagi nizolarni sudga qadar hal qilish tartiblarini keng joriy qilish va intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqlarni himoya qilish bo'yicha maxsus vakolatli organlar faoliyati bo'yicha ilg'or xalqaro tajribani o'rganish vazifalari belgilangan.

So'nggi yillarda "tadbirkorlar" tomonidan bozorga kirgan va iste'molchilar ishonchini qozongan mahsulotlarning kontrafakt nusxalarini ishlab chiqarish ko'paymoqda. Bunga sabab aholi o'rtasida ma'lum va mashhur bo'lgan hamda o'zining doimiy iste'molchilariga ega bo'lgan mahsulotning ancha arzon bo'lgan yoki shu narxda, aynan shunday yoki juda o'xshash bo'lgan

kontrafakt nusxasini ishlab chiqish va sotish o'zganing bozorini kasod qilish o'zining hisobiga oson daromad keltiradi. Ma'lumot uchun: Kontrafakt so'zi fransuzcha "contrafaction" so'zidan olingan bo'lib "soxta" deb tarjima qilinadi. Milliy qonunchiligimizga ko'ra kontrafakt - intellektual mulk to'g'risidagi qonunchilik talablarini buzgan holda amalga oshiriladigan mahsulot nusxalaridir.

Bugungi kunda mazkur muammo nafaqat O'zbekiston Respublikasining balki, jahon hamjamiyatining ham jiddiy muammolaridan biriga aylandi. Hozirgi kunda xalqaro tashqi savdo faoliyatida kontrafakt tovarlar almashinuviga hamda savdosiga qarshi kurashish bo'yicha bir nechta tashkilot faoliyat olib bormoqda. Ulardan biri, Jahon Bojxona Tashkilotining intellektual mulk dasturi tomonidan mazkur yo'nalishda global kurash olib bormoqda. Ushbu tashkilot koronavirus pandemiyasi davrida 2020-yilda sifatsiz farmatsevtika tovarlari aylanmasini oldini olishga qsratilgan operatsiyalarda 502 mln. donaga yaqin sifatsiz dori vositalari aniqlandi.

Mualliflar va huquq egalari o'zlarining qonuniy huquq va manfaatlarini himoya qilish maqsadida O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonuniga ko'ra, fan, adabiyot va san'at asarlarining mualliflari, ijrochilari, fonogrammalarni tayyorlovchilar yoki boshqa huquq egalari o'z mulkiy huquqlarini amalga oshirish maqsadida o'z mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqaradigan tashkilotlar tuzishga haqli. Xuddi shunday jamoat birlashmalaridan biri O'zbekiston Respublikasi mualluflik va turdosh huquqlarni himoya qilish jamiyati 2019-yilda tashkil etilgan bo'lib, tegishli tartibda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2019-yil 7-sentabrda ro'yxatdan o'tkazilgan.

Shuningdek, ushbu qonunning 58-moddasiga ko'ra, bu kabi tashkilotlar quyidagi huquqlarga ega:

- to'lanadigan haq miqdorini va shartnomalarni tuzilishiga doir boshqa shartlarni foydalanuvchilar bn kelishib olish;

- bunday tashkilot boshqarayotgan huquqlardan foydalanish uchun foydalanuvchilar bilan shartnomalar tuzish;

- tashkilot to'lanadigan haqni yig'ish bilan shartnoma tuzmasdan shug'ullangan taqdirda, bunday haq miqdorini foydalanuvchilar bilan kelishib olish;

- shartnomalarda nazarda tutilgan haqni yig'ish, taqsimlash va to'lash;

- bunday tashkilot o'zi boshqarayotgan huquqlarni himoya qilish uchun zarur bo'ladigan har qanday yuridik harakatlarni bajarish va h.k.

Mualliflik va turdosh huquqlarni o'tkazish to'g'risidagi va ulardan foydalanish bo'yicha litsenziya shartnomalari vakolatli organ (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi)da rasmiy ro'yxatdan o'tkazilishi lozim. Ayni ushbu qoida intellektual mulk sohasiga doir mamlakatimiz qonunlari hamda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirining 2022-yil 3-martda tasdiqlangan 8-

mh-son buyrug'i bilan tasdiqlangan Qoidalarda ham o'z aksini topgan. O'zbekiston Respublikasining "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida"gi Qonuni 11-moddasi, "Seleksiya yutuqlari to'g'risida"gi Qonuni 38-moddasi, "Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi Qonuni 30-moddasi, "Integral mikrosxemalar topologiyalarining huquqiy muhofazasi to'g'risida"gi Qonuni 15-moddasi, "Elektron hisoblash mashinalari uchun dasturlar va ma'lumotlar bazalarining huquqiy muhofazasi to'g'risida"gi Qonuni 9-moddasiga muvofiq quyidagi shartnomalar Departamentda ro'yxatga olinadi.

-ixtiro, foydali model, sanoat namunasi, seleksiya yutug'iga berilgan patentni berish to'g'risidagi shartnoma;

-ixtiro, foydali model, sanoat namunasi, seleksiya yutug'idan foydalanish to'g'risidagi litsenziya shartnomasi;

-O'zbekiston Respublikasida muhofaza qilinayotgan tovar belgisiga bo'lgan huquq o'tkazish to'g'risidagi shartnoma;

-O'zbekiston Respublikasida muhofaza qilinayotgan tovar belgisidan foydalanish to'g'risidagi litsenziya shartnoma;

-integral mikrosxemalar topologiyalariga bo'lgan huquqni to'liq yoki qisman o'tkazish to'g'risidagi shartnoma;

-ro'yxatga olingan elektron hisoblash mashinalari uchun dastur yoki ma'lumotlar bazasiga bo'lgan barcha mulki huquqlarni to'liq yoki qisman berish to'g'risidagi shartnoma.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda butun dunyoda aqliy ijod faoliyatiga juda katta e'tibor berilmoqda. Buni nazardan chetda qoldirmagan davlatlar rivojlanishi jadal kechadi. Hozirgi kunda yurtimizda intellektual mulk obyektlariga bo'lgan himoya tizimi mustahkamlanmoqda.

Bunga asos qilib, yuqorida keltirilgan chora-tadbirlarni ko'rishimiz mumkin. Shunday ekan, har qanday jismoniy va yuridik shaxs o'z aqliy faoliyati natijasi bilan yaratgan ijod mahsulidan qonunda nazarda tutulganidek har qanday tartibda foydalanish imkoniga ega. Bu esa mamlakatimiz o'z ichki bozorida yanada mustahkam o'rin egallashiga yana bir sabab bo'ladi.

REFERENCES

1. "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida"gi Qonun
2. O'zbekiston Respublikasining "Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi Qonuni
3. "Seleksiya yutuqlari to'g'risida"gi Qonun
4. <https://www.gazeta.uz/oz/2020/10/12/intellectual-property/>